

بررسی راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن

معصومه عاشوری^۱، علیرضا طیبی^۲

۱- نویسنده مسئول

۲- نویسنده همکار

چکیده

جرایم فردی و اجتماعی زمینه ساز مفاسد فراوانی در جامعه شده و آثار و تبعات زیادی بر آسایش و آرامش اجتماع می گذارد، به گونه ای که ممکن است گسترش آن کل جامعه را به ورطه هلاکت و عقب ماندگی سوق داده و آن را از هدف اصلی نظام خلقت که همانا رسیدن انسان به کمال است منحرف سازد. معضل جرم و رشد روز افزون آن در کشور ما لزوم توجه به دانش جرم شناسی و پیشگیری از جرم را دو چندان کرده است، لیکن آنچه به عنوان جرم شناسی مورد مطالعه قرار می گیرد؛ عمدتاً برگرفته از نظرات دانشمندان غربی است، در حالی که آموزه های دین مقدس اسلام به ویژه آیات نورانی قرآن به عنوان کتاب هدایت برای تضمین سعادت دنیوی و اخروی انسان در همه زمینه ها دستوراتی را ارائه نموده و به مسائل انسان و جامعه بادیدی جامع می نگرد. در این راستا شناخت و تبیین راهکارهای کتاب الهی که کتاب هدایت است و آموزه های آن در سه بعد اعتقادی، اخلاقی و احکام با هدف جلوگیری از سقوط انسان به ورطه انحراف و جرم است برای پیشگیری از جرم ضروری است. در پژوهش حاضر به بررسی راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن با مطالعه موردی چند جرم پرداخته شد. تاکنون مقالات و کتابهای گوناگونی در مورد پیشگیری از جرم نگاشته شده و هر کدام از منظری به این قضیه نگریند ولی جنبه نوآوری پژوهش حاضر این است که ضمن تفکیک جرایم فردی و اجتماعی با مطالعه موردی چند جرم از هر دسته به بررسی راهکارهای پیشگیری از جرم از منظر قرآن پرداخته که در تحقیق های مشابه سابقه ندارد. هدف اصلی پژوهش این است که به بررسی راهکار اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن پرداخته و در این مسیر به اهداف جزئی دیگر از جمله شناخت جرایم فردی و اجتماعی، شناخت عوامل و زمینه های جرم و... نیز نائل آمده است. با استفاده از روش کتابخانه ای و توصیفی - تحلیلی این نتایج به دست آمد که راهکارهای اعتقادی پیشگیرانه قرآن ایمان به معاد، توجه به آیات خدا، تقوا و راهکارهای اخلاقی قرآن مراقبت بر نفس، موعظه،... می باشند.

واژگان کلیدی: پیشگیری، اعتقادی، اخلاقی، جرایم فردی، جرایم اجتماعی، قرآن

مقدمه

انسان اشرف مخلوقات است و جایگاه خلیفه الهی دارد. فطرت انسان پاک آفریده شده است و آلودگی به جرم و گناه این آینه قدسی رایتیره و تاری می کند.

زمانی که یک بیماری به سراغ جسم انسان می آید در مقام بهبودی آن برآمده و به سراغ طبیب می رود، در غیر این صورت ممکن است خسارت های جبران ناپذیری به انسان وارد شود. روح انسان نیز اگر اقدامات پیشگیرانه از جرم در آن صورت نگیرد زمینه های جرم برای او فراهم باشد، به ورطه هلاکت و دوری از خدای متعال می افتد.

جرائم به لحاظ عنصر مادی دو گونه است: جرائم فردی و جرائم اجتماعی، جرائم فردی تنها مربوط به خود انسان است و جرائم اجتماعی که نه تنها آثار سوء آن برای فرد مرتکب است، بلکه کل اجتماع را درگیر می کند و مفسد و آثار منفی برای کل اجتماع دارد و باعث ایجاد تنش و کدورت در اجتماع می گردد.

قرآن کتاب هدایت است و هدایت آن با هدف جلوگیری از سقوط انسان به ورطه انحراف و جرم است. کنشهای قرآنی در مقابل عوامل انحراف و جرم برخلاف حقوق کیفری که عمدتاً به کیفر توجه دارد، دایره مدار عمل و عوامل جرم زایی است که در خود فرد یا اجتماع اطراف او وجود دارد و در نظام اجتماعی اسلام همواره پیشگیری از وقوع جرم، مقدم بر اصلاح بوده و بر این اساس دارای مبنایی عقلایی است.

آموزه های قرآن کریم در سه بعد اعتقادی، اخلاقی و احکام هر یک راهنمایی است برای راهی که انسانها می توانند با درپیش گرفتن آن هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی به سعادت برسند.

لذا با توجه به آنچه گفته شد، در این پژوهش به ارائه راهکارهای اعتقادی، اخلاقی و پیشگیری از جرائم فردی و اجتماعی از منظر قرآن پرداخته شده است.

جرائم فردی و اجتماعی زمینه ساز مفسد فراوانی در جامعه شده و آثار و تبعات زیادی بر آسایش و آرامش اجتماع می گذارد، به گونه ای که ممکن است گسترش آن کل جامعه را به ورطه هلاکت و عقب ماندگی سوق دهد.

معضل جرم و رشد روز افزون آن در کشور ما لزوم توجه به دانش جرم شناسی و به خصوص بحث پیشگیری از جرم را دوچندان کرده است، لیکن آنچه که به عنوان جرم شناسی مورد مطالعه قرار می گیرد، عمدتاً برگرفته از نظرات دانشمندان غربی است. در حالی که آموزه های دین مقدس اسلام به ویژه آیات نورانی قرآن به عنوان کتاب هدایت برای تضمین سعادت دنیوی و اخروی انسان در همه زمینه هادستوراتی را ارائه نموده است، از این رو ضرورت دارد در مطالعه جرم و روش های پیشگیری از آن از منظر قرآن به آن نگریده شود تا بتوان نظریه جامعی قرآن محور برای پیشگیری از جرائم فردی و اجتماعی از قرآن ارائه داد.

اصلی ترین آموزه های قرآن برای پیشگیری از جرائم فردی و اجتماعی، آموزه های تربیتی و اصلاحی است. برای اینکه بتوان راهکار مناسب برای پیشگیری را ارائه داد ابتدا باید مسأله را ریشه یابی کرده و عواملی که باعث کاهش جرائم در جامعه می شود را مورد بررسی قرار داد.

در این تحقیق سعی بر آن است تا راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

اهمیت بررسی راهکارهای پیشگیرانه قرآن از این جهت است که دیدگاه و نظر قرآن را که با جامعیت به مسائل انسان و جامعه نگاه می کند ارائه می نماید.

تاکنون مقالات و کتابهای گوناگونی در مورد پیشگیری از جرم نگاشته شده که از این میان می توان به فهرست زیر اشاره کرد:

- ۱- پایان نامه "مبانی فقهی و حقوقی پیشگیری از جرم"، حسن موحدی مقدم، دانشگاه مازندران، شهریور ۱۳۹۳
  - ۲- پایان نامه "راهکارهای پیشگیری از گناهان اجتماعی از منظر قرآن"، زهراربابی تبار، دانشگاه معارف اسلامی، سال ۱۳۹۴
  - ۳- پایان نامه "راهکارهای قرآن مجید و روایات معصومین (ع) در پیشگیری از جرم"، سید ابو محمد دانش نسب، دانشگاه تربیت معلم، سال ۱۳۹۱
  - ۴- پایان نامه "صیانت و پیشگیری از جرم و گناه از منظر قرآن کریم و راهکارهای نهادینه کردن آن در بین کارکنان ناجا، دانشگاه علوم انتظامی، سال ۱۳۹۲
  - ۵- مقاله "بررسی دیدگاه های علامه طباطبائی در خصوص جرم و پیشگیری از آن"، حمیدجعفری فرد و محمدعلی حاجی ده آبادی، نشریه معرفت، سال ۲۶، شماره ۲۳۳، اردیبهشت ۹۶، صفحات ۸۷-۷۳
  - ۶- مقاله "پیشگیری از جرائم در آموزه های قرآن"، فائزه عظیم زاده اردبیلی و فهیمه ملک زاده، فصلنامه قرآن و علوم بشری، سال سوم، شماره ۲، پائیز ۱۳۹۳
  - ۷- مقاله "پیشگیری از جرم در پرتو آموزه های دینی"، قدرت ا. خسروشاهی، پیمان نمایان و علیرضا شکر بیگی، نشریه مهندسی فرهنگی، سال ۶، شماره ۵۷ و ۵۸، مهر و آبان ۱۳۹۰
  - ۸- مقاله "پیشگیری از جرم از منظر قرآن"، عبدالوهاب کریمی، نشریه معرفت، فروردین ۱۳۸۹، شماره ۱۴۸، صفحات ۹۲-۷۳
  - ۹- مقاله "پیشگیری از جرم از منظر قرآن و روایات"، زهراسپهری، رضامحققان، سال ۱۳۹۵
  - ۱۰- مقاله "ریشه های گناه و راهکارهای مقابله با آن از منظر قرآن و روایات"، محسن قرائتی، فصلنامه مطالعات تفسیری، سال دوم، بهار ۱۳۹۰، شماره ۵، صفحات ۱۴۰-۹۵
  - ۱۱- پایان نامه "پیشگیری از جرم در قرآن کریم"، جعفر رشادتی، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۸۶
- مقالات و کتابهای گوناگونی در مورد پیشگیری از جرم نگاشته شده و هر کدام از منظر به این قضیه نگریستند، ولی جنبه نوآوری تحقیق حاضر این است که با مطالعه موردی به بررسی راهکارهای اعتقادی اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن پرداخته که در تحقیق های مشابه سابقه ندارد.
- در این پژوهش یک هدف کلی و چندین هدف جزئی مدنظر است.
- هدف کلی: بررسی و تبیین راهکارهای قرآن کریم برای پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی
- اهداف جزئی: شناخت جرایم فردی و اجتماعی، شناخت علل و زمینه های ارتکاب جرایم، آثار جرایم

هدف اصلی پژوهش این است که به بررسی راهکار اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن پرداخته و در این مسیر به اهداف جزئی دیگر از جمله شناخت جرایم فردی و اجتماعی، شناخت عوامل و زمینه های جرم و... نیز نائل آمده است.

هدف کاربردی تحقیق استفاده برای مراکز هم چون پلیس و قوه قضائیه در جهت ارتقای سطح دانش مردم نسبت به جرایم فردی و اجتماعی و جلوگیری و پیشگیری از این جرایم و به کار بردن نتایج کاربردی این تحقیق با هدف تعالی جامعه است.

سؤال اصلی

راهکارهای قرآن برای پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی چیست؟

سؤالات فرعی:

۱- علل و زمینه های جرم در فرد و جامعه از منظر قرآن چیست؟

۲- راهکارهای اعتقادی، اخلاقی قرآن در پیشگیری از جرایم فردی کدامند؟

۳- راهکارهای اعتقادی، اخلاقی قرآن در پیشگیری از جرایم اجتماعی کدامند؟

فرضیه به عنوان پاسخ به سؤال اصلی و سؤالات فرعی به صورت دقیق به صورت زیر تبیین شده است:

- آموزه های پیشگیرانه در قرآن رامی توان به سه گروه طبقه بندی کرد: گروه اول اعتقادات، گروه دوم اخلاقیات و گروه سوم احکام پیشگیرانه

اعتقادات پیشگیرانه، آموزه هایی است که با معتقد نمودن انسان به مبدا و معاد و تبیین فلسفه حیات، او را در صراط مستقیم کمال قرار می دهد و از هر گونه انحراف از مسیر اصلی زندگی حفظ می کند. (فردایی مقدم و غلامی، مقاله رویکرد جرم شناسی اسلام در پیشگیری غیر کیفری از جرم، ۱۳۹۶: ۹)

اخلاقیات پیشگیرانه که بیشترین حجم آموزه های پیشگیرانه را به خود اختصاص می دهد، آموزه هایی است که انسان را به داشتن فضائل و مکارم اخلاقی دعوت می کند و ارتباط او را با دیگران تنظیم می کند که نه تنها به خود اجازه نمی دهد که به حقوق آنان تجاوز نماید بلکه خود را ملتزم به نصیحت و خیرخواهی و ایثار و گذشت نسبت به آنان می کند. (فردایی مقدم و غلامی، مقاله رویکرد جرم شناسی اسلام در پیشگیری غیر کیفری از جرم، ۱۳۹۶: ۱۰)

- شناخت صحیح جرم مبتنی بر شناخت زمینه ها و ریشه های آن است. کسی که می خواهد جرم نکند باید ریشه های جرم را بشناسد و وقتی آنها را شناخت، می تواند به پیشگیری از آن بپردازد. از عوامل ارتداد به عنوان جرم فردی می توان به استهزاء، اشراف، اغوای شیطان و ... اشاره کرد. و نیز عوامل و زمینه های افترا به عنوان جرم اجتماعی عبارتند از شیطان، دشمنی، بی ایمانی و .....

- راهکارهای اعتقادی قرآن برای پیشگیری از جرایم فردی عبارتند از ایمان به معاد، توجه به آیات خدا و... و راهکارهای اخلاقی پیشگیری از این جرایم به تقوا، مراقبت بر نفس و... می توان اشاره کرد.

– راهکارهای اعتقادی در پیشگیری از جرایم اجتماعی عبارتند از اعتقاد به احاطه علمی خدا، استعاذه، ... و راهکارهای اخلاقی پیشگیری از این جرایم به تفکر، موعظه و هشدار و ... می توان اشاره کرد.

روش تحقیق

باتوجه به اینکه در این پژوهش به بررسی راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی از منظر قرآن پرداخته می شود. روش این پژوهش کتابخانه ای و توصیفی – تحلیلی می باشد، لذا سعی کردیم باتکیه بر منبع اصیل اسلام؛ قرآن، کتب معتبر تربیتی، اخلاقی، مقالات و نرم افزارهای مرتبط این مسأله را مورد ارزیابی قرار دهیم.

یافته ها

می توان خلاصه نتایج پژوهش را به صورت زیر بیان نمود:

- ۱- جرایم به لحاظ عنصر مادی به دو نوع جرایم فردی و اجتماعی تقسیم می شوند.
- ۲- مصادیق جرایم فردی که تنها مربوط به خود انسان است و صرفاً آثار فردی دارند عبارتند از ارتداد، ترک انفاق، شرب خمر و قمار.
- ۳- جرایم اجتماعی که آثار و پیامدهای آن در اجتماع منعکس می گردد را می توان به چهار گروه تقسیم بندی کرد:
  - الف) جرایم بر علیه شخصیت معنوی انسان: افترا، قذف، و ...
  - ب) جرایم مالی: ربا، سرقت، خیانت در امانت
  - ج) جرایم منافی امنیت: محاربه، افساد فی الارض
  - د) جرایم منافی عفت: زنا، لواط
- ۴- شناخت صحیح جرم مبتنی بر شناخت زمینه ها و ریشه های آن است. کسی که می خواهد جرم نکند باید ریشه های جرم را بشناسد و وقتی آنها را شناخت، می تواند به پیشگیری از آن پردازد.
- از عوامل ارتداد به عنوان جرم فردی می توان به استهزاء، اشراف، اغوای شیطان و ... اشاره کرد. و نیز عوامل و زمینه های افترا به عنوان جرم اجتماعی عبارتند از شیطان، دشمنی، بی ایمانی و .....
- ۵- راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیرانه قرآن، از جرایم فردی:
  - الف) با مطالعه جرم ارتداد این نتیجه بدست آمد که ایمان به معاد، توجه به آیات خدا ... از جمله راهکارهای اعتقادی و تقوا، مراقبت بر نفس ... راهکارهای اخلاقی پیشگیری از جرم هستند.
  - ب) با مطالعه جرم ترک انفاق ایمان به بسط و قبض، یاد مرگ را به عنوان راهکار اعتقادی و تقوا، منفعت طلبی و ... را به عنوان راهکارهای اخلاقی می توان ذکر نمود.
  - ج) در مورد جرم شرب خمر از توبه، دوری از مقدمات، عدم رابطه با افراد شرابخوار می توان برای پیشگیری نام برد.

د) در مورد جرم قمار بازی نیز ارتقای سطح فرهنگی جامعه، مراقبت، اعلام ممنوعیت دینی به عنوان راهکار پیشگیری می توان نام برد .

۶- راهکارهای اعتقادی، اخلاقی پیشگیرانه قرآن از جرایم اجتماعی :

الف) در مورد جرایم بر علیه شخصیت معنوی جرم افترا مورد بررسی قرار گرفت و از جمله راهکارهای قرآن می توان به موعظه و هشدار، مجازات افترا زندگان و ... اشاره کرد .

ب) جرم خیانت در امانت به عنوان جرایم مالی مورد بررسی قرار گرفت و راهکارهای قرآن در این مورد عبارتند از : اعتقاد به احاطه علمی خدا، حیای از خدا، تقوا و ...

ج) از جرایم منافی امنیت جرم افساد فی الارض مورد بررسی قرار گرفت ، اطاعت از حق، تفکر، ایمان، تقوا از جمله راهکارهای قرآن در این مورد هستند .

د) زنا و لواط به عنوان جرایم منافی عفت مورد مطالعه قرار گرفت و اخلاص، ازدواج، استعاذه، تقوا و .... را به عنوان راهکارهای پیشگیری از این گونه جرایم می توان نام برد .

بحث و نتیجه گیری

در طول قرون متمادی ، اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از بین بردن یا کاهش خطر وقوع جرم و به منظور حفظ حقوق فردی و اجتماعی و تأمین امنیت همه جانبه افراد، توجه دانشمندان علوم مختلف را به خود معطوف داشته، اما هیچ یک از این شیوه ها و تدابیر نتوانستند جلوی رشد فزاینده جرایم را بگیرند و تمامی آنها در میدان آزمون و خطا با شکست و ناکامی قطعی مواجه شدند و در مقابل هر روز شاهد شیوع افسار گسیخته جرایم و ناامنی می باشیم.

شکست تمامی این راه حل های بشری این حقیقت را به وضوح به اثبات می رساند که بشر با اتکای صرف به عقل خود بدون استمداد از آموزه های وحیانی، نمی تواند برنامه جامعی برای پیشگیری تدوین و برطبق آن با ناهنجاری ها و کجروی ها مبارزه کند، از این رو ضروری است که به منظور پیشگیری از جرایم فردی و اجتماعی و شیوع و گسترش آنها از آموزه های قرآنی که دستورات دین مبین اسلام در سه حوزه اعتقاد، اخلاق و احکام در آن تجلی نموده است، استفاده کرد .

مقالات و کتابهای گوناگونی در مورد پیشگیری از جرم نگاشته شده و هر کدام از منظر بی به این قضیه نگریند، و بیشتر به پیشگیری وضعی و کیفری از جرم پرداخته شده و به پیشگیری اصلاحی که با تعلیم و تربیت صحیح افراد، رشد و تعالی فکری و فرهنگی جامعه، شناخت علل و زمینه های اجتماعی ارتکاب جرم و برطرف کردن آنها از شکل گیری تمایلات مجرمانه در افراد جلوگیری می کند به ندرت پرداخته شده است. آنچه این پژوهش را از پژوهش های دیگر متمایز می کند این است که ضمن تفکیک جرایم فردی و اجتماعی با مطالعه موردی چند جرم به بررسی راهکارهای اعتقادی ، اخلاقی پیشگیری از جرم از منظر قرآن پرداخته شده است.

ارائه پیشنهادات

۱- بررسی راهکارهای پیشگیری از جرایمی که فراوانی بیشتری در جامعه دارند (سرقه، ضرب و جرح عمدی ، اعتیاد...) از منظر قرآن

۲- بررسی میدانی عوامل جرایم فردی واجتماعی و تطبیق با آیات قرآن

۳- مصادیق جرایم فردی واجتماعی در قرآن

۴- راهکارهای پیشگیری از جرایم خشونت آمیز از منظر قرآن و روایات

منابع

- ۱- القرآن الکریم، ترجمه مکارم شیرازی
- ۲- کتاب "المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم"، محمدفؤاد عبدالباقی، چاپ اول، ۱۴۲۰ هـ، انتشارات موسسه اعلمی
- ۳- تاج زمان دانش، «مجرم کیست؟ جرم شناسی چیست؟»، تهران: دفتر پژوهشهای مؤسسه کیهان، چاپ دوازدهم (سال ۱۳۹۲).
- ۴- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، «مفردات الفاظ قرآن»، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: نشر مرتضوی، چاپ نخست، (۱۳۶۹ هـ.ش).
- ۵- قرشی بنابی، علی اکبر، «قاموس قرآن»، تهران، دارالکتب الاسلامیه: چاپ ششم، ۱۳۷۱ هـ.ش.
- ۶- تفسیر "المیزان"، محمدحسین طباطبائی، ترجمه محمدباقر موسوی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، سال ۱۳۷۴، نوبت چهارم
- ۷- کتاب "فرهنگ موضوعی قرآن"، کامران فانی، بهاءالدین خرمشاهی، تهران، انتشارات ناهید، ۱۳۶۹
- ۸- تفسیر "نمونه"، ناصر مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ هـ.ش، نوبت دهم
- ۹- کریمی، عبدالوهاب، «پیشگیری از جرم از منظر قرآن»، نشریه معرفت، شماره ۱۴۸، فروردین ۱۳۸۹، صفحات ۹۲-۷۳.
- ۱۰- جعفری فرد، حمید؛ حاجی ده آبادی محمد علی، «بررسی دیدگاه های علامه طباطبائی در خصوص جرم و پیشگیری از آن:»، نشریه معرفت، سال ۲۶، شماره ۲۳۳، اردیبهشت ۹۶، صفحات ۷۳-۸۷.
- ۱۱- مقاله "علل وعوامل پیدایش آسیب های اجتماعی و راهکارهای پیشگیری از آن"، محمد فولادی، مجله معرفت، شماره ۹۱
- ۱۲- رشادتی، جعفر، «پیشگیری از جرم در قرآن کریم»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، سال ۱۳۸۶.
- ۱۳- ربانی تبار، زهرا، «راهکارهای پیشگیری از گناهان اجتماعی از منظر قرآن»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی، قم، سال ۱۳۹۴.